

Riigi mõiste

Üldistatult mõistetakse riigiteadustes riiki inimeste vahendina ühiselu korraldamiseks. Riik on riigiaparaadi ja kodanikkonna koostoimes kujunev terviklik võimukorraldus ühiste eesmärkide määratlemiseks ja teostamiseks, mida iseloomustavad avaliku võimu eristumine, suveräänsus ja legitiimsus, samuti poliitiline ühisruum, valitsetavus ja kodanike subjektsus (vt Kalev 2011, Kalev ilmmas). Riigil on ka teatud kuvandiline mõõde: märgid või muud jooned, mis on olulised riigiidentiteedi seisukohalt (vt Kalev 2009).

Riiki saab käsitleda laiemas ja kitsamas mõttes (vt ka Kelsen 2006). Laiemalt on riik poliitiline ühiskond, võimukorraldus teatud maa-alal, kitsamalt avaliku võimu kandjad, riigiinstitutsioonid ehk riigiaparaat. Riik põhineb avaliku võimu institutsioonidel, mis tähenduste loomisega (müüdid, õigusnormid) kui tegevustega (õigusnormide rakendamine, võimupraktikad, jõukasutus) ühiskonda korrastavad. Edu selles kujundab riigi elujõu: kas oma füüsilist ruumi (territooriumi) suudetakse arendada järjest sidusamaks ja võimalusterohkemaks sotsiaalseks ja vaimseks ruumiks.

Suveräänsus tähendab, et riik on kõrgeim võimuallikas oma maa-alal ja elanike suhtes. Seda nii deklareeritakse kui suudetakse praktikas teostada. Riigiaparaat suudab end kehtestada nii teiste ühiskonna institutsioonide (sisemine suveräänsus) kui välis toimijate suhtes (välimine suveräänsus, sh rahvusvaheline tunnustus). Valitsemise seisukohalt on kesksed avaliku võimu organisatsioon, õiguskord, riigiametnikud ja majanduslik iseseisvus (vt nt Liventaal 1999).

Riigiaparaadi ülesanne on jõuda kollektiivselt siduvate otsustusteni ja tagada, et riigi maa-alal elavad inimesed neid täidaksid. Riigi kaudu pakutakse selge ja terviklik mehhanism avalike eelistuste määratlemiseks ja nende vahel valiku tegemiseks, samuti eelistuste elluviimise võimekus. See kujundab avaliku sektori, mis spetsialiseerub funktsionaalselt ja eristub erasektorist.

Riigi rahvas on poliitilise ühisruumi kandja, ent nii ühisruumi ulatus kui intensiivsus võivad olla erinevad. Võtmeküsimusteks on kodanike ringi piiritlemine, subjektsuse aluseks olevate

õiguste-kohustuste tagatus ning suhestumine teistes õigusseisundis olijatega. Mõistagi on küsimus poliitilises osaluses kodanikeühiskonna, demokraatiat vahendavate või riigiinstitutsioonide kaudu.

Kodanikega haakub legitiimsus: riik peab omama piisavat kandepinda ühiskonnas. Arvestatav osa elanikkonnast peab võimu tunnustama, olgu siis heaks kiites või lihtsalt sellega leppides. Riigi legitiimsusega haakuvad nii küsimus selle alustest ehk kesketest avalikest legitimeerimisliinidest kui selle seotusest sümboltasandiga.

Eeltoodud riigi tunnused saab üldistada kolmeks põhimõõtmeks. Sümboltasandil on küsimus riigi alusest, rahvusvahelisest tunnustusest ja atribuutikast. Poliitilise ühisruumi tasandil räägime kodanikeringist, demokraatliku poliitika juurdumisest ja riigiinstitutsioonide legitiimsusalustest. Valitsemise tasandil räägime riigiaparaadi olemasolust, korraldusest, mehitatusest ja rahastatusest, õiguskorrast ja jõumonopolist.